

El valor social i comercial de la vaixella metàl·lica al Mediterrani centre-occidental durant la protohistòria

Il valore sociale e commerciale dell vasellame metallico nel Mediterraneo centro-occidentale durante la protostoria

The social and comercial value of metallic vessels during the protohistory in the central and occidental Mediterranean

Presentació

La presència d'elements de vaixella metàl·lica durant la primera meitat del primer mil·lenni abans de la nostra era en diferents contextos europeus ha suscitat interpretacions diverses des de les seves primeres troballes: ús social i simbòlic de la vaixella, ús cerimonial, emulació d'elits, *koiné* mediterrània, aculturació, emergència social, entre d'altres valoracions. Aquesta preocupació ha estat diversos cops plantejada a causa de la raresa dels vasos metàl·lics en tots els contextos europeus. En paraules de B. Bouloumié el vas metàl·lic "*a donc un valeur propre du fait de sa nature (valeur para-monnaire) et une valeur qui lui vient de son ornementation. Parvenu en milieu barbare, il se trouve encore auréolé d'un prestige dû à son caractère exotique par son origine et sa fonction de vase à vin, boisson éminement exotique elle-même*".² Com es desprèn d'aquesta raresa, la vaixella metàl·lica és

per antonomàsia un element de luxe, a l'abast d'uns pocs, que s'hereda, es dona, s'amortitza i, sobretot, que es desplaça. El seu comerç, redistribució, donació i tesaurització són elements que compliquen d'entrada l'estudi individual d'un recipient de vaixella metàl·lica i provoca problemes i debats respecte a l'atribució de tallers.³

El període de major difusió geogràfica, quantitativa i qualitativa de la vaixella metàl·lica el representa el període orientaltzant ple i avançat, moment en què les exigències d'ostentació social del prestigi de part de l'aristocràcia condicionen les activitats artesanals, alimentant la demanda de "productes de luxe" o, si es vol, de productes "parcialment de luxe", si es consideren les pàteres com un materials d'escassa especialització artesanal.⁴ Des de l'inici del segle VI aC es veu una proliferació de tipus produïts en diferents tallers per tot el Mediterrani, alguns corresponents als grans centres de Grècia, Xipre, Fenícia i Etrúria, a derivacions i imitacions locals de les peces importades, i finalment a continuacions de les tradicions de l'edat del bronze i de la primera edat del ferro de les diferents regions. El moment d'eclosió de la

1. Becari FI, Unitat d'Arqueologia, Prehistòria i Història Antiga de la Universitat de Lleida. Amb el suport del Fons Social Europeu i del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya.

2. BOULOUMIÉ 1985: 169. Vegeu també BOULOUMIÉ 1986: 72. Per a comparar el valor monetari dels vasos metàl·lics respecte als vasos ceràmics vegeu AMYX 1958, 275-281.

3. ROLLEY 2002, 52.

4. ALBANESE-PROCELLI 1985, 183.

producció de vaixel·la metàl·lica serà durant la primera meitat del segle v aC.

La majoria de les produccions es poden considerar importades o locals, però la discussió roman encara molt oberta per algunes produccions particulars,⁵ que combinen elements importats, imitats, copiats i modificats en contextos indígenes. En aquesta línia, s'ha cridat també l'atenció sobre el problema de la distribució aparentment aleatòria d'aquests vasos tal i com queda reflectit en les cartes de distribució.⁶ Però sembla poder-se reconsiderar l'advertència a partir d'una visió amb perspectiva del problema. Ens referim a una visió de conjunt, valorant diversos exemplars, els seus respectius contextos i cronologies, etc., fet que ofereix bastant garanties de cara a afrontar la pessimista consideració de Bouloumié. De diferent manera es pot afrontar la presència de peces importades en contextos indígenes, tema que gaudeix actualment d'una abundant bibliografia, i al problema de la distinció dels recipients importats i a la seva reinterpretació en contextos indígenes.⁷

Les dades que ofereixen les troballes de les pàteres (i, en general, la vaixel·la metàl·lica), indiquen que l'amortització d'aquests productes convergeix, d'una banda, cap a l'esfera privada (ús funerari), i, de l'altra, cap a l'àmbit sacre (deposició en fabisses votives i santuaris). Mentre que al Mediterrani occidental aquesta forma de tesauryació, com a deposició en santuaris, apareix rarament documentada, la seva deposició en tombes conforma la pràctica totalitat del registre. Es tracta tant de tombes masculines com femenines, que la composició dels aixovars defineixen com a tombes emergents. Valorant aquestes advertències és inevitable considerar la presència-absència de tipus entre diferents regions de cara a poder valorar tallers i circuits comercials. La plasmació de diferents circuits d'intercanvi pot correspondre a estratègies diferents: subministrar productes a un mercat conegut i/o obrir mercats en base a l'impacte sociològic, cultural i artístic que suposen els vasos metàl·lics.

D'aquesta manera, la vaixel·la metàl·lica i la seva distribució confirma una multiplicitat de sistemes comercials que funcionen coetàniament, però amb protagonistes diferents. Mentre que les poblacions costaneres al Mediterrani es pot considerar a partir d'un moment concret una sèrie de relacions directes entre grecs, fenicis i etruscs amb les poblacions locals, en moments precedents i en moments sincrònics al comerç colonial, és difícil plantejar per a les societats de l'interior una recepció de mercaderies sense una activa participació en cadena de diferents poblacions, comunitats o agents locals. Aquesta relació no es limita únicament a la recepció dels objectes de luxe sinó a la comprensió dels mateixos i l'estil de vida que representen: l'emergència social, els *status symbol*, el *symposion* i el món del banquet aristocràtic.

El significat de la vaixel·la metàl·lica sembla indicar una marcada ostentació de riquesa que distingeix persones o petits grups econòmicament i socialment elevats, posseïdors d'aquests elements, mitjançant la

sol·licitut i l'intercanvi de béns de prestigi. Aquest fet es combina amb la destinació majoritària a l'àmbit funerari i, com a tal, a l'àmbit privat. Un exemple d'això és quan l'element central de l'aixovar és un gran vas metàl·lic, que defineix la tomba com a "principesca"⁸, actuant com a clar objecte personal.

D'aquesta manera, la vaixel·la metàl·lica es troba en bronze, plata i or; en forma de copes, calders, pàteres, bols, gerres, cistes, i un llarg etcètera sempre relacionat amb el consum d'aliments i begudes. Sembla clar que totes les interpretacions han assenyalat aquests elements com a peces extraordinàries que mereixen un estudi detallat i una posada en valor de la quantitat d'informació que potencialment aporten. Les diferents lectures posen aquests objectes com a béns de prestigi, com a expressions del poder que els posseeix; produccions caracteritzades en diferents tallers i dins de sèries que permeten aproximacions cronològiques i geogràfiques. La dificultat resideix a distingir què significaven i quina posició tenien dins l'escala de "valors" aquests objectes, tant pels qui els van realitzar i els van transportar com pels seus receptors o els qui els intercanviaven. El problema real és, doncs, aquesta valoració, la reconstrucció de la qual, sens dubte, donarà divergències entre els uns i els altres, però aporta més informació i crea una major inquietud que la mera interpretació "funcionalista" que ens aproxima a l'ús.

La constant actualitat respecte la vaixel·la metàl·lica, motiva la celebració d'aquest DEBAT, amb la voluntat de plantejar diferents punts de vista interpretatius sobre el seu valor en funció de diferents variables: tipus, cronologia, context cultural i procedència. Però essent conscients de la magnitud del problema, les participacions dels diferents autors han donat una visió seleccionada de les manifestacions més rellevants de l'àrea centre-occidental del Mediterrani.

Malauradament aquest debat se celebra l'any que ens ha deixat l'il·lustre professor Cl. Rolley, un dels investigadors que més s'ha preocupat per la vaixel·la metàl·lica i el seu valor. A ell dediquem aquestes pàgines i reflexions.

Esperant acomplir la idea plantejada, donem pas als treballs agraint abans la generosa col·laboració dels diferents investigadors que hi han participat i al doctor J. Ruiz de Arbulo, professor d'arqueologia de la Universitat de Lleida i secretari de la *Revista d'Arqueologia de Ponent*.

5. ROLLEY 2002, 51.

6. BOULOUMIÉ 1985, 168.

7. BOULOUMIÉ 1988, 377; ALBANESE-PROCELLI 1985, 196.

8. RUIZ DE ARBULO 1996, 183; BOULOUMIÉ 1988, 354-356.